

Jägare och fiskare!

Begär i dag vår senaste katalog,
upptagande allt för Jakt och Fiske.

Uppen

repareras och renoveras

WAPEN-DEPÔTEN

St. Torget

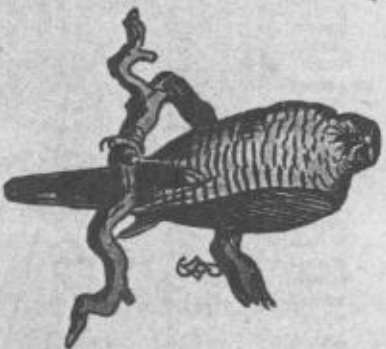
FALUN

Telefon 93

Herrar lärare i biologil

De flesta arter av vårt lands fåglar o. mindre däggdjur finns i lager hos undertecknad i l. kl. — och mycket omsorgsfullt monterade expl., samt i för varje art karaktäristiska naturliga ställningar, långt överlägsna utländska — oftast m. ell. m. illa monterade saker.

För undervisning bör det bästa vara godt nog!

KONSERVATOR

GUSTAF KIHLEN

Post- och jämnvägsadress Köpmannabro. Telefon 16

En invasion av smalnäbbade nötkräkan,
Nucifraga caryocatactes macrorhyncha

BREHM.

AV

Einar Lönnberg.

är vanliga nötkräka blev redan förträffligt avbildad av OLOF RUDBECK d. y. efter ett exemplar, som han erhållit från Funbo i Uppsalastrakten. LINNÉ gav henne sedan namn, och i första upplagan av Fauna Svecica omtalar han, att »den förekommer i Småland men är sällsyntare annorstädes». I sina föreläsningar yttrar han, att hon mycket rar, håller sig i hasselskogarne och äter nötter så mycket hon orkar, sedan gömmer hon ock, men emedan hon tar märke på molnen, som bonden säger, så finner hon intet igen sin skatt, då märket försvunnit.» Senare faunister omtala, att hon, som SVEN NILSSON säger, är »fläcktals spridd» över landet. Man känner t. ex. hennes förekomst bl. a. från Uppland, Södermanland, Närke, Värmland, Västergötland, Dalsland o. s. v. Hon är dock föga observerad, då hon vanligen håller sig väl gömd i skogsmark, särskilt under fortplantningstiden.

Vissa år bli dock nötkräkor sedda liet varstades så gott som över hela landet. Detta är dock ej vår egen nötkräka, utan en annan ras av östligt ursprung, den s. k. smalnäbbade nötkräkan. Denna är en karaktärfågel för den sibiriska stor-skogen, »taigan», under det att vår typiska art är hemma i norra Europa ned till Ostpreussens och Bornholm, varjämte den även förekommer i Mellaneuropas skogiga bergstrakter. Båda

äro varandra mycket lika och skiljas huvudsakligen på olikheten i näbbens form och dimensioner. Vår inhemska nötkräka har nämligen en kraftigare, mera kråklik näbb med tydligt konvex övre konturlinje och med m. l. m. tydlig vinkel på underkäkens konturlinje. Den smalnåbbade eller sibiriska nötkräkans näbb är smalare och spensigare med både övre och undre konturlinjerna så gott som raka. Om man mäter näbbens längd från näsborren till spetsen är detta mått hos vår inhemska art vanligen 34—40 mm., men hos den sibiska rasen 38,5—46 mm. Näbbens höjd över vinkeln där underkäskgrenarne förenas är hos den förra vanligen 14—16 mm. och hos den senare 12—14 mm. Dessa skiljaktigheter äro sålunda ej så skarpa, men i regel dock tillräckliga för att avgöra rasfågan. Ett annat kännetecken, som stundom kan användas, är, att den sibiriska formen skall ha längre vit spets på de yttre stjärtpenorna, men det är ej fullt så säkert, ty även den svenska kan ha denna över 2 1/2 cm. lång, vilket skulle vara gränsen.

Den sibiriska nötkräkan synes förelaga vandringar mot väster då och då. Dessa vandringar äro dock mycket ojämma. Många år träffas inga dylika fåglar i Sverige, andra år ses några stycken, under det att åter vissa år stora mängder smalnåbbade nötkräkor plötsligen uppträda om höstarna litet varstades i vårt land.

Det första stora nötkräksåret, som är omtalat i den svenska litteraturen, inföll 1844, då man träffade nötkräkor från nordligaste Lappland till Skåne. Denna stora vandring sträckte sig även över västra Europa ända till England. 1885 och 1887 voro också nötkräksår och dylika fåglar påträffades ända till Holland. Därefter dröjde det till 1900¹, innan de smalnåbbade nötkräkorna i större antal visade sig hos oss. 1911 kom en ny stor invasion, som över Sverige nådde fram till Själland med sina förtrupper allaredan den 10 sept., till Jutland den 8 sept. (enl. P. JESPERSEN) och ett rätt stort antal kom t. o. m.

¹ Möjligen kan en mindre invasion ägt rum 1897—98, emedan Professor Gustaf Lundberg meddelat sig ha sett talrika nötkräkor nämnda år.

till England. Endast två år senare, d. v. s. 1913, kom åter en ny invasion, som också sträckte sig fram till England.

I den utländska litteraturen finnas uppgifter om nötkräk-invasioner även längre tillbaka i tiden. Sålunda nämner t. ex. NAUMANN åren 1754, 1760, 1793, 1802, 1814, 1825, 1836. Dar-emot har han ej 1844 med på sin lista, men väl 1856—1857, 1864 och 1883, som ej äro antecknade hos oss. I Ostpreussen inträffa nötkräkinvasioner vida oftare än hos oss, så att TISCHLER mellan 1896 och 1913 nämner ej mindre än nio nötkräkår, av vilka de även hos oss noterade 1911 och 1913 voro de mest omfattande.

Denna höst (1931) spordes det åter, att nötkräkor visat sig än här än där, så att det uppenbarligen var fråga om en verklig, mera omfattande invasion. Med anledning därav har jag sökt samla in uppgifter från skilda håll rörande uppträdandet av nötkräkor. Ehuru dessa uppgifter naturligt nog äro mycket ofullständiga, giva de i varje fall en viss ledning för bedömandet av dessa fåglars spridning i vårt land denna höst. Norrbottens län. Det nordligaste meddelandet om förekomsten av nötkräka i höst har insänts av kronojägare C. F. FORSBERG. Solliden, Puottaure i Jokkmokk, som skriver: »En nötkräka har vistats här från och med den 6 okt. Densamma har regelbundet varit framme vid gården varje eller varannan dag för erhållande av mat, senast i dag den 18 okt. Jag har haft fågeln fångad och inne i min bostad för att kunna på nära håll undersöka dess identitet, så att jag ej skulle begå något misstag.»

Västerbottens län. I skogen i närheten av Sorsele kyrkoplats iakttago folkskollärare C. O. CRONQVIST och jägmästare D. ÅKERMAN en nötkräka den 3 okt.

Från Lycksele meddelat Jägmästare S. WENNERHOLM, att en nötkräka den 10 okt. visade sig på en åker invid köpingen och var alldeles orädd, så att man kunde komma den på 5—6 m. avstånd.

Från Åsele har en nötkräka insänts till Kolthoffs naturhistoriska magasin, Uppsala.

Jämtlands län: Agronomen A. MATSSON meddelar, att en nötkräka skjutits vid Stugun den 3 okt. Även en vid Gimdalsbyn, Bräcke ^{21/9} (G. SANDBERG).

Gävleborgs län: Från Söderhamn skriver herr GUSTAF ROTNSTREIN och meddelar, att han den 2 nov. under en promenad i nämnda stads grannskap i en skog varnade en mörk fågel, som flög upp från marken och slog till i en gran på ett avstånd av 2—3 m. Då fågeln »visade ringa skygghet», gick han närmare och fann, att det var en nötkräka. »Hon lyfte ej ens, då jag slog ett par lätta slag med käppen på trädstammen», heter det i fortsättningen. Ytterligare tvenne exemplar syntes längre in i skogen.¹

Kopparbergs län: Från Söderbärke i södra Dalarne har en nötkräka insänts till Kolthoffs naturalemagasin, Uppsala.

Ulex. jägm. SVEN SENILLERUP har meddelat, att han en av de första dagarna av oktober sett en enslaka nötkräka vid ett skogstorp 4 km. norr om Älvdalens kyrkoby i norra Dalarne.

Värmlands län: En har erhållits från Arvika och en från Häljebol i sydvästra Värmland. Den sistnämnda är en av de tidigaste av alla de i höst iaktagna, ty den avsändes från nämnda plats den 23 sept. enligt meddelande från KJELL KOLTHOFF.

Att emellertid en del av de invandrade nötkräkorna stannade i Värmland en tid eller också att invasionen fortsatt, framgår därav, att konservator G. KINLÉN erhöi en dylik fågel från Sunne den 25 okt. Den uppgives ha varit ganska utmagrad.

Västmanlands län: Under algjakten (12—15 okt.) iakttog general ÅKERMAN enligt muntligt meddelande nötkräkor flera gånger vid Skultuna. En gång visade sig tre på en gång. Uppsala och Stockholms län: Redan den 5 sept. såg direktör E. WESTERDAHL en nötkräka sysselsatt med en gran-kotte på Gisslingö i Norrtälje skärgård och senare på Lidö m. fl. ställen andra.

Vid Bredsund, Häverö socken, Stockholms län, sågs en nötkräka (Bo WITT STRÖMBER).

¹ Den 30 okt. 1928 sköts vid Ramsjö i Hälsingland en långnäbbad nötkräka (Bo WITT STRÖMBER).

kräka den 11 okt. Den lät sig lugnt beskådas i en hasseldunge på ungefär 5 m. avstånd, enligt meddelande från herr KARI JOHANSSON.

I Faringe socken, Stockholms län, ha nötkräkor blivit observerade i okt. En dag under algjakten iakttog jag 6 st., skriver C. B. HALLBECK.

Länsskogvaktare C. W. LINDSTEDT, Granhult, Rö socken, har lämnat ett meddelande, varav framgår, att nötkräkor sedan 1907 träffats årligen såväl sommar som höst på Rådmanö, där de troligen häcka. Detta hänför sig naturligen till den inhemska arten, men han framhåller tillika, att det var ovanligt gott om nötkräkor på hösten 1913, »då sällskap om 4—6 syntes litet varstades». Denna observation står däremot i samband med den invasion, som nämnda år skedde (jfr ovan). Då någon större tarikhet av nötkräkor ej förports där i trakten i höst, kan alltså intet bidrag om årets invasion erhållas igenom detta meddelande, men ett omnämmande av jakttagelserna syntes likväl önskvärt.

Ett meddelande från konservator T. GUSTAVSSON, Stockholm, torde även delvis åsyfta inhemska fåglar. Detta gäller särskilt en uppgift om, att han själv i Odensala den 16 sept. 1931 skjuit en nötkräka, som haft 22 hasselnötter i sin kräva. Då han däremot omtalar, att från Stockholmstrakten till honom i oktober insänts 5 st. nötkräkor för uppstoppning, torde detta sannolikt få skrivas på invasionens konto.

Från Lidingön intelefonerades den 18 okt. ett meddelande om, att en nötkräka varit synlig där.

I Uppsalatrakten ha på olika ställen åtminstone 5 säkra fynd av den sibiriska rasen gjorts i okt. enligt KJELL KOLTHOFF. Vid Granhammar, i södra delen av Uppsala län, har en nötkräka skjutits i okt. (frh. SIGFR. RÅLAMB).

Vid Tyresö såg intendenten A. BENN tre nötkräkor den 5 nov. De voro ej alls rädda och sålunda säkert invandrare. Det uppgavs, att nötkräkor redan förut varit sedda där i avsevärt antal.

Södermanlands län: Från Löfsta, Strängnäs, har herr

CARL BLONSTRAND till Riksmuseet insänt en nötkräka av den smalnåbbade rasen den 18 okt. Även från andra håll i detta län har försports, att nötkräkor visat sig, utan att närmare uppgifter kunnat erhållas.

Örebro län: Herr H. LARSSON skriver från Örebro ^{27/10}, att två nötkräkor »hela föregående vecka uppehållit sig i en nyanlagd park sydost om staden. Då de första gången sågos, voro de flera i sällskap och höllo till på gårderna närmare skogen. De voro ganska orädda, under det att ett förut av mig påträffat exemplar, som häckade i Lappe vid Hjalmaren visade sig mycket skygga. De senare hade kort kraftig näbb, de, som som nu äro här, ha ha lång spetsig sådan».

Östergötlands län: Praktiserande läkaren dr CARL EKMAN, Motala, skriver i brev, att han den 25 okt. i Motala socken iakttagit en nötkräka, som tycktes tillhöra den smalnåbbade rasen, vilket även efter lokalen att döma bör vara fallet.

Skaraborgs län: Skogvaktaren FULLER LARSSON, Blomberg, meddelar, att han den 1 okt. vid Österplana vall på Kinnekulle såg 2 nötkräkor. En dylik sköts där den 5 okt., den 10 sågs också en, men om det var samma fågel, som förut observerats eller en annan, är naturligtvis oviss. Samtidigt uppgives, att enligt hörsägen nötkräkor under hösten även blivit sedda vid Storebergs gods i Tådene socken vid Vänerri.

Älvsborgs län: Från Krusebol, Ånimskog, östra Dalsland, meddelar herr KARL JOHANSSON, att han sett nötkräkor där »på trakten i enstaka par sedan 14 å 15 år sedan, men för några år sedan blev ett exemplar skjutet. Året därpå såg jag ingen enda, men nu hava de återkommit». Sistnämnda uppgift torde hänföra sig till årets invasion, men i Dalsland finns också en stam av den inhemska arten, såsom bl. a. konstaterats av konservator G. KIHLEN. När nötterna börja mogna om hösten träffas de i hasselskogen, eljest i tät barr- eller blandskog.

Jägmästare B. W. ARNELL, meddelar, att han den 24 okt. sett en nötkräka på stätten mellan Halleberg och Vänersborg. Detta var tydligen en av de invandrade.

Från trakten av Alingsås har konservator G. KIHLEN erhållit en sibirisk nötkräka den 6 okt.

Göteborgs och Bohus län: I oktober månad sköts en långnåbbad nötkräka på Orust och ytterligare tvänne sågos enligt konservator CARL SANDSTEN.

Jönköpings län: Provinsialläkare GUSTAF LUNDSKOG omtalar i brev, att han den 15 okt. observerade en nötkräka 4 km öster om Varnamo stad, och han tillägger, att han under 16 år ej sett en sådan fågel där. I detta fall är det alltså klart, att det är fråga om en invandrare.

Kronobergs län: Den 12 okt. insände fru M. STEPHENS från Torne Gärd vid Åsnen en smalnåbbad nötkräka till Riksmuseet.

Blekinge län: Under jakt vid Göholms gods i södra Blekinge sågs en orädd nötkräka, som säkerligen tillhörde den sibiriska rasen (R. NICOLIN).

Kristianstads län: Den 12 okt. skriver direktör RUDOLF ABELIN från Norrviken, Båstad, och omtalar, att två nötkräkor gästade i hans trädgårdsanläggningar. Särskilt den ena av dessa var så orädd, att man kunde komma den på två meters avstånd, då den satt i toppen av små granar eller fruktträd, innan den följde sin kamrat och flög in parken.

Malmöhus län: Från detta län ha åtskilliga rapporter inkommit rörande uppträdandet av nötkräkor. Den första gav amanuensen LLOYD LUNDSTRÖM, som omtalar, att 2 nötkräkor inkommit till museet i Lund den 2 okt. från Skanötrakten. Han säger vidare, att han vid Lund sett en flock av nötkräkor den 4 okt. Denna flock skulle ha utgjorts av »ett 30-tal individer».

Stud ARNE KLEMMENSSON omtalar, att en nötkräka under cirka 10 dagar från den 2 okt. uppehållit sig i parken vid Sjöbo gård, Klagshamn, strax söder om Malmö, och att den visat sig »föga skygg». Vid Skurup i sydvästra Skåne sköts enligt meddelande av fil. mag. H. HOLMGREN en nötkräka den 5 okt.

Kommandörkaptenen friherre LAVE BECK-FRIS omtalar i

brev, att han »omkring den 1 okt. under jakt i den s. k. Prästaskogen, gränsande till och i jakthänseende genom arrende förenad med Börtinge gods, observerade en nötkräka». Den visade »så ringa skygghet, att dess förhävanden en god stund kunde studeras, då den troligen sökte efter föda bland boklöven». Friherre Beck-Friis tillägger: »Det är nu omkring 30 år sedan, jag sist såg en nötkräka vid Börtinge.»

Den 18 okt. iakttog herr Nils NORRÉN tillsammans med några kamrater 3—4 nötkräkor på jaktmarker belägna i Södra Sandby socken ungefär 12 km. öster om Lund. När de varsnades voro de i sällskap med en flock skator på en stubbåker. Till följd av detta tillfälliga kompanjonskap med de försiktiga skatorna togo också nötkräkorna genast till flykten, ehuru de invandrade nötkräkorna, då de äro för sig själva, äro mycket trygga, såsom även framgår av flera av de ovan återgivna berättelserna.

I slutet av okt. iaktogs en ensam nötkräka i Skabersjö trädgård av greve STIG THOTT, och något senare insände han vänligen två exemplar till Riksmuseet på grund av därom gjord framställning.

Av de ovan anförda meddelandena framgår, att under hösten 1931 nötkräkor, som uppenbarligen äro invandrare, visat sig i ej mindre än 20 län, från övre Norrbotten och till Bohuslän och sydvästra Skåne. Invandringen torde sålunda efter allt att döma ägt rum på bred front. Det bör även kunna med säkerhet antagas, att dessa smalnåbbade nötkräkor österifrån förekommit på många andra ställen i landet än dem varifrån underrättelse inkommit, och sålunda invasionen haft en större omfattning, än som kan dokumenteras med här samlade uppgifter. Tiden för invasionen synes ha haft en viss utsträckning, så att ej alla framlingarna infunnit sig på en gång. I stort sett torde huvudmängden av de östliga nötkräkorna ha inkommit i landet något senare, än vad plågar vara fallet vid dylika tillfällen. Några synas dock ha nått fram hit redan i början av sept., åtminstone till östra Uppland. Då dessa fåglar äro långt ifrån snabbflygande och troligen ej heller flyga sär-

deles långa sträckor åt gången, är det troligt, att en nötkräka, som träffats i sydvästra Värmland omkring den 20 sept., bör ha nått fram till vårt land rätt mycket tidigare. Ett rätt stort antal nötkräkor ha påträffats i så vitt skilda delar av landet som i Sorsele, Stugun, vid Kinneskulle och Skanör etc., under de tre första dagarna av okt., och dessa måste uppenbarligen ha hunnit innanför Sveriges gränser redan i sept. Å andra sidan ha dock nötkräkor iakttagits även i östra Sverige omkring mitten av okt. eller senare, och dessa kunna väl tänkas ha inkommit rätt mycket senare än de förstnämnda. I vissa fall ha nötkräkor varit sedda på samma plats under flera ända till tio dagar och kanske längre. Detta visar, att de stundom av någon anledning (t. ex. god tillgång på föda, ostördhet o. s. v.) kunna ha benägenhet att kvarstanna en tid, innan de fortsätta sin vandring.

Nötkräkvandringarna ha liksom andra periodiska företeelser inom den organiska världen varit föremål för olika spekulationer och förklaringsförsök; bl. a. har man försökt att sätta dessa företeelser i samband med soffäckarnas uppträdande. För att söka utrona, om det skulle låta sig göra att få något påtagligt samband med soffäckarnas uppträdande och nötkräkvandringarna till vårt land, har jag tillåtit mig att fråga professor BERTIL LINDHOLM om soffäcksförhållandena under de sju stora nötkräkåren, som vi känna från vårt land. Han har vänligen gjort följande sammanställning, i det att han framhåller, att soffäckssantalet varierar i en period av något över 11 år, men f. ö. i en kurva av rätt växlande utseende. I den observerade kurvan intaga nötkräkåren följande ställning:

1844	nära minimum
1885	» maximum
1887	» minimum
1900	» minimum
1911	» minimum
1913	exakt minimum
1931	mellan maximum och minimum.

Sålunda kan man härur ej utläsa något bestämt, även om de flesta åren infalla nära minimiär av solfläckar.

Den direkta orsaken till dessa nötkråkvandringar torde snarast vara att söka däri, att på en period med riklig närings-tillgång och gynnsamma fortplantningsförhållanden följt en tid med brist på födoämnen. Kanske denna brist består i missväxt på cembratallens frön, som sägas utgöra den smalnåbade nötkråkans viktigaste näring. Är detta förklaringsförsök riktigt, så återstår dock att finna grundorsaken till dels den starka fortplantningen å ena sidan och dels missväxten på cembranötter å den andra. Detta kan bero på klimatiska växlingar, om vilka vi f. n. ej veta något.

Sedan ovanstående redan var uppsatt till tryck ha följande meddelanden om observerade nötkråkor inkommit:

Jämtlands län: 1 från Hede och 1

Västernorrlands län: 1 från Rörström och 1 från Haverö-vallen (Konservator O. L. SUNDIN).

Gävleborgs län: i slutet av okt. uppehöll sig 2 nötkråkor omkr. 14 dagar vid Länninge (s. om Bollnäs). De voro särdeles orädda och livnärde sig huvudsakligen av frön av *Pinus cembra* (NILS HÖGLUND).

Örebro län: vid Östansjö (v. om Hallsberg) har en nötkråka hållit till en tid från sista veckan i nov. sökande nedfallna nötter i ett hasselbestånd (e. jägm. ESAIAS SAHLBERG).

Södermanlands län: 2 nötkråkor sedda vid Rävsnäs nära Mariefred i mitten av nov. av löjtnant G. PAULI.

Östergötlands län: 1 nötkråka sedd i mitten av sept av densamme vid Rejmyra (medd. av löjtn. C. LAGERCRANTZ).

Några o

allmänt även ödian. Då dessa sandöc bete sig.

En vuxen brunsvarta taga lika stora fläckar åro längs ryggen den fortsatta bandet är nästan kvadratum, men $\frac{1}{2}$ mm. breda så stora flack formade och centrum. Det och obetydliga